

МЕДИЙНИ СТРАТЕГИИ. НОСТАЛГИИ И ПЕРСПЕКТИВИ

MEDIA STRATEGIES. NOSTALGIA AND PERSPECTIVES

НОСТАЛГИЯТА В ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ НА БЪЛГАРСКАТА
ДИАСПОРА В ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА

Елена КРЕЙЧОВА

Масариков университет, Бърно, Чехия

E-mail: elena.krejцова@gmail.com

NOSTALGIA IN THE PERIODICALS OF THE BULGARIAN DIASPORA IN CENTRAL
EUROPE

Elena KREJČOVÁ

Masaryk University, Brno, Czech Republic

E-mail: elena.krejцова@gmail.com

ABSTRACT: This investigation deals with *nostalgia* found in the periodicals of the Bulgarian minority in the Czech Republic. Nostalgia is presented and discussed from historical, philosophical and social perspective. The focus is on nostalgia as memories from the good past and Bulgarian traditions and customs.

KEYWORDS: nostalgia, periodicals, Bulgarian diaspora

*Носталгията не е мъка по родината, а по спомените оттам.
Memoria praeteritorum bonorum.*

Носталгията (гр. „nostos“ – завръщане у дома или родния край, и „algos“ – болка, страдание или тъга) най-често бива определяна като болезнена тъга по родината и близките, а също така и като тъга по миналото, по преживяното. Това е копнежът, стремежът или желанието за нещо, което е останало в миналото, и което е загубено, променено и под. (Милев и кол., 2000, с. 527). Най-често я свързваме с хора, живеещи в чужбина (Андрейчин и кол. 2005: 541). Носталгията като емоция съдържа както приятен, така и неприятен оттенък. Това „сладко-горчиво“ емоционално състояние е отличителна характеристика на *носталгията* и е препратка към отминал период от живота на индивида, характеризиращ се със селективност на спомените за миналите преживявания (Хавлена – Холак, 1991)¹. Това превръща *носталгията* в едно от най-големите предизвикателства както за самата личност, така и за всяка област от личния и обществен живот на индивида, в която тя рефлектира.

Носталгията в исторически план често е била свързана и с редица психосоматични прояви и симптоми, като те са били например загуба на апетит, неспокойство. Модерните проучвания на *носталгията* са насочени най-вече към нейната реализация като социологически и социокултурен феномен. Глобализацията на съвременния свят и мобилността на хората се отразяват във все по-слабата привързаност към определен топос (държавата – родината, град или местност, както е било в миналото). *Носталгията* дава възможност на хората да поддържат своята идентичност в ситуации на преход, които по един или друг начин могат да нарушат плавността и целостта на обичайния живот (например идентичността, която се променя при различни инициации: преминаване от детството към зрелостта, началото на семеен живот или превръщането в родител). Носталгията представлява феномен, който започва в детството, продължава в юношеството и зрелостта и трае цял живот. Тенденцията да изпитваме носталгични чувства съществено се различава на различните етапи от живота ни, минали преживявания или опит предизвикват различна степен и интензивност на носталгия (като носталгията по юношеството и ранната зрялост се оказват по-силни от носталгията по другите

¹ Цит. по Будинова, 2010.

периоди от развитието ни). Ако носталгията се дефинира като „копнеж по миналото“, лесно може да се обясни „сладко-горчивото“ усещане, което тя носи (Будинова, 2010, с. 235), тъй като миналото, за което човек копнее, е недостижимо и всъщност е нереално, никога не съществувало, а реалността на съвременieto никога не може да бъде толкова добра, колкото идеалът, създаден от носталгията.

Носталгията не се отнася толкова до конкретен спомен, колкото до емоционалното състояние, което предизвиква. Това идеализирано емоционално състояние е ограничено до минал етап, а копнежът по него се проявява в опит да се пресъздаде съответната епоха чрез възпроизвеждане на дейности, характерни за този период, използване на символни изображения или предмети, характеризиращи миналото (Будинова, 2010, с. 236).

Носталгията има потребност да идеализира миналото, тя може да се дефинира като емоционално състояние, при което индивидът копнее по идеализирана версия на по-ранен времеви период (Стерн, 1992). Разграничават се два основни типа *носталгия* – *лична* и *историческа* / *колективна*, като *историческата носталгия* се свързва със символите на общественото съзнание, желанието за оттегляне от настоящето в едно не толкова близко минало, което се възприема като по-приятно, а *личната носталгия* е свързана с материалното, с отделни предмети, тя е идеализирано минало, основаващо се на личен опит и перспектива (Хавлена – Холак 1991; Стерн 1992, цит. по Будинова 2010). Именно *историческата (колективната) носталгия* като „червена нишка“ в периодичния печат на българската диаспора е обект на нашия интерес.

В нашето изследване се насочваме към едно от двете списания на българското малцинство, издавани в Чехия, а именно „Роден глас“. Списанието започва да излиза още през 1972 г., негов издател в настоящия момент е Българската културно-просветна организация в Чехия, която води началото си от „Българска седянка“ – едно от първите сдружения на българи по света, официално признато от австроунгарските власти през 1880 г. От 2002 г. списанието се издава с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чехия. Основната му цел е да отразява събитията, свързани с българската общност в Чехия: национални и лични празници, културни, спортни и бизнес събития, портрети на личности – чехи и българи – оставили отпечатък в живота на общността и т. н. То представлява своеобразен архив на живота на българското малцинство. Разпространението на списанието – предвид списването му на български език, което го изключва от чешката дистрибуторска мрежа, е по няколко направления: чрез регионалните клубове на организацията в градовете: Прага, Бърно, Острава, Оломоуц, Млада Болеслав, Пилзен, Кладно, Мост, Усти над Лабем и Хомутов; чрез абонамент; в България: до различни държавни институции, Чешкото посолство и Чешкия център в София, както и до отделни личности, свързани с Чехия. Броевете му от 2008 г. до днес са достъпни и онлайн. През 2007 г. по повод 35-ата си годишнина списанието получава от българското Министерство на културата почетен плакет за „Заслуги в разпространението на българската култура зад граница“. Списанието е двумесечник, тиражът му е 1000 бр.

Разлиствайки самото списание, можем да забележим (без да сме учудени), че *носталгията* е програмна политика на списанието на българското малцинство, а от друга страна – тя е очаквана и от таргет-групата читатели. *Носталгията* не е толкова мъката, а съпреживяното, това което ни свързва, нашето, съкровено в опозиция към чуждото в новата страна, където се намираме. *Носталгията* е червената нишка, обединяваща толкова разнородната българска диаспора. *Носталгията* обединява и изграждане на романтичния блян по родината, по доброто старо време, по българската памет и род. *Носталгията* не провокира социална изолираност и отчуждение, а напротив, тя способства за образуване на по-тясна социална връзка в рамките на „своите и своето“.

В изследването си ние обръщаме внимание само на заглавията, тъй като смятаме, че заглавието е от много голямо значение и играе важна роля в структурата на публицистичния текст, което има донякъде и метаезиков характер (Зидарова, 2009), то е с относително завършена, достатъчно информативна и по определен начин организирана езикова структура с единна комуникативна задача (Ичева, 2003). Тъй като заглавието представлява първият контакт на читател и журналистически текст, то е своеобразен медиатор между целта (читателя) и източника (автора или самото издание). То трябва да представя в кондензиран вид информацията, да подсказва за позицията на журналиста, да насочва мислите на читателя в посока на определен тип интерпретация на съобщаваната информация, да привлича вниманието

и по възможност да го задържа и да приканва към прочитане на целия текст. Във функционално отношение заглавието има за цел да въведе читателя в проблематиката, да маркира новината, да синтезира основния текст в относително кратка, но ясна форма, да формира определено отношение към изложената информация, да подсказва комуникативната интенция на журналиста. Така че заглавието се отличава с полифункционалност, изпълнявайки едновременно номинативна, информативна, въздействащо-манипулативна и експресивна функция (Зидарова, 2009, с. 234).

В списание „Роден глас“ романтичната историческа носталгия, стремежът към родовата памет, културното и духовно наследство на българина се показват още в самото заглавие на рубриките на изданието, напр.: *Училище любимо, Православни традиции, Традицията повелява, Едно българче разказва, България и българите*. Във всяка от тези рубрики текстовете, но и самите заглавия изразяват сантименталност по миналото, стигащо на места до убеждението, че миналото е по-добро, отколкото настоящето. Чувството за носталгия често се използва за изразяване на приятни емоции, свързани с миналото, или копнеж да се върне определен период от време. Психолозите говорят за явлението „розова ретроспекция“, тенденцията отминалите събития да се припомнят в много по-благоприятна светлина, вместо в по-обективна. Отклонението на паметта, при която хората са склонни да виждат миналото в много по-благоприятна светлина, отколкото е всъщност, се изразява и със сентенцията: *Memoria praeteritorum bonorum* („Споменът от доброто минало“, „Миналото се помни като добро“).

Историческата (колективна) носталгия, изразена чрез заглавията на статиите (и рубриките), може да бъде разделена например на три тематични области. Първата е свързана с традициите, бита и народната и националната култура на българите. Втората семантична линия е паметта за образи и личности – исторически герои, творци, дори светци от българската (и православната) културна и религиозна традиция и наследство, а третата е свързана с българския език и култа към „език свещен на нашите деди“ – ценност, която придобива изключителна важност на страниците на „Роден глас“. Например православната вяра като добродетел и ценност, неизменно свързана с националната идентичност, памет и гордост, присъства неизменно във всеки брой на списанието, като например със заглавия: *Тайнството на българските икони* (бр. 5/2011), *Да се поклоним и да се помолим* (бр. 6/2011), *Отец Константин: Свещеникът е духовен пастир* (бр. 4/2012), *Свети Пантелеймон* (бр. 3/2016), *Свети Мина* (бр. 4/2016), *Св. Иван (Йоан) Рилски* (бр. 1/2016), *Ивановден* (бр. 6/2015), *Свети апостоли Петър и Павел – Петровден* (29. юни) (бр. 2/2015) и др.

Източник: „Български светци и празници“, Лилия Сталева; www.imenata.com | Снимка: motofreza.wordpress.com

ТРАДИЦИЯТА ПОВЕЛЯВА

Този ден християнската църква отрежда на най-великия от пророците, който ревностно проповядва идването на Христос сред хората – на Йоан Кръстител или Предтеча, който кръщава Исус Христос в река Йордан. Свети Йоан се прочул като проповедник в Юдея и Галилея, където увещавал хората да се покаят за греховете си и да отворят душите си за Бога. За да се пречистят, ги кръщавал с вода. По

Ивановден 7 януари

празнуват:
**Иван (-а, -ка), Йоан, Ваньо,
Жан, Иво, Йово, Йото, Йонко**

черпят – лоша поличба е, ако на имен ден не те почетат и не ти дойдат гости.

В тракийските земи на Ивановден или по-късно – на Бабинден или зимния Атанасовден, се предприемат обредите за побратимяване на момците – „хващане на арътлици“. Ако трима другари искат да станат побратими, в този ден те последователно се събират в дома на всеки от тях, като започват от дома на най-възрастния. Майката посреща тримата и ги закичва с китка от бръшлян и чимшир. На всяка китка е вързана златна паричка с червен конец. Като ги закичва, майката ги благославя: „Оттук нататък чимшир побратими да станете! Да не се карате и лоши думи да не си изричате, да се обичате и уважавате като братя!“ Ритуалът се повтаря в дома на всеки момък. В Ямболско обредът на побратимяване е значително по-разгърнат. Там момците или женените мъже, които ще станат арътлици, стъпват символично с десния крак едновременно върху живи въглени, след което си раздават специални обредни хлябове и отпиват последователно от паница с червено вино.

Празничната трапеза е много богата: варено жито, ошав, фасул, свинско със зеле, свински ребра, печена

Много често в заглавията се натъкваме на опозицията *памет – забравя*, като мотивът за живия спомен присъства постоянно, а също и подбудата за запазване на спомена. Проблемът за паметта (поддържаната или изгубената) е много силно свързан с проблема за носталгията, като носталгията в списание „Роден глас“ е тясно свързана със стремежа за запазване на паметта на общността, с болката от забравата, например при заглавия: *Време е... за Вашите спомени и нашите мечти!* (бр. 3/2016), *Българската военна памет зад граница* (бр. 2/2015), *Забравените българи в Албания: областта Голо Бърдо* (бр. 4/2015), *Поклон пред паметта на героите* (бр. 3/2015), *Село Извор – тъжен спомен за някогашното свидно гнездо на българцината* (бр. 5/2014), *Да не забравят децата ни корена си* (бр. 5/2014), *Пламъчето трябва да се поддържа* (бр. 5/2014), „*Левски за нас не ще остане само спомен*“ (бр. 1/2014). Друга опозиция, която много често присъства на страниците на списанието е опозицията *свое – чуждо*, като *свое* е българското, което по презумпция е ценено и ценно, например: *Наше момиче се състезава за престижна чешка Национална награда* (бр. 5/2015). Българското е и лексикално изразено, като към него никой не може да остане безразличен, то е и израз на семейното огнище, топлината и уюта. Самите заглавия също са натоварени и с дълбока експресивност, а не само информативност: *Българската фолклорна музика винаги докосва сърцето* (бр. 5/2015), „*Фолклорна магия*“ – *пътешествие в света на българското* (бр. 5/2015), „*Една българска роза*“ *звучи 45 години като семеен химн* (бр. 5/2015), *Огън, който ни топли далеч от родината* (бр. 4/2015), *Забележителна дата в българската история* (бр. 4/2014), *Българите заемат особено място в сърцето ми* (бр. 4/2014), *С обич и преклонение пред българската музика* (бр. 5/2015), *Нашата България* (бр. 5/2015), *С България в сърцата* (бр. 1/2015), *Слова български по целия свят* (бр. 2/2015). Родолубието също присъства експлицитно в заглавията: *Родолубиви българи възстановиха колона на княз Борис I в Албания* (бр. 1/2015), *Родолубие в глобалния свят* (бр. 5/2014).

Рубриките *Традицията повелява*, *Едно българче разказва*, *Годишнини* са пряко свързани с погледа към миналото – както към традицията, така и към пантеона на българските герои – исторически личности или светци, а също и към традицията, традиционния празничен обред на българите като крайъгълен камък на завръщането към идентичността (и незабравянето ѝ). Рубриката *Традицията повелява* обръща внимание на традиционните фолклорни празници: *С питка за Вяра, Надежда и Любов* (бр. 4/2012), *Тракийска легенда за мартеницата* (бр. 1/2013) *Димитровден* (бр. 5/2012), *Телешко варено за Илинден* (бр. 3/2012), *Ой, Коледо, мой Коледо, родило се Боже чедо!* (бр. 6/2014).

Снимка: Архитектурно-етнографски комплекс „Етър“, Габрово

ТРАДИЦИЯТА ПОВЕЛЯВА

Припевки на празника

Цъфнало е кокиче
в Златкина градина,
вечер го Златка полива,
сутрин го Стамен обира.
Цъфти, цъфти, босилко,
да ти не вехне коренът,
че ще дойдат двама млади.
Синьо, бяло цветенце
на друма си никнеш,
никнеш, още цъфтиш.
Мина елен, опаса го:
синьо цвете Златинка,
сури елен Драгойчо.

Връбница, Цветница

Празнуват: Цветан, Върбан и всички с имена на цветя, храсти и дървета (през 2014 Цветница е на 13 април)

Празникът е винаги в неделята преди Възкресение и ден след Лазаровата събота и отбелязва тържественото посрещане на Исус в Йерусалим в дните преди еврейската Пасха. В града той влиза на магаре (живот-

нуват своето раждане. И до днес на този ден се ходи на църква с цветя и върбови клонки, които се осветяват и се отнасят отново по домовете. С осветените цветя се бае против уроки и болести на децата и животните. С върбова клонка рано сутрин се ходи на гроб, опасва се кръстът, за да

знак за преходност, надежда за възкресение, за вечна пролет в райската градина. В Западна Европа игликата и момината сълза се свързват с Мария и Христос, лилията е символ на Богородицата. Червената роза се употребява като символ на духовната красота на Св. Димитър и с цвета

Копнежът по традицията е изразен и лексикално в заглавията с акцент върху дълга тя да бъде запазена като проява на *носталгията* и любовта към родното, като най-ценно наследство: *Възстановихме традицията – Националният празник на България бе отбелязан достойно в Прага* (бр. 1/2016), *Традиционният Събор на българите в Микулчице² – с обич и кураж продължаваме традицията* (бр. 3/2015), *Националната идентичност е въпрос на наследство, което ни е необходимо днес и утре* (бр. 3/2014). Интересен факт, който отчитаме е, че текстовете, посветени на празника на славянската писменост и на славянските първоучители св. св. Кирил и Методий (24. май) са изпълнени с най-патетична гордост и *горда носталгия*, като съкровена дата, която винаги ще свързва и обединява всички българи, напр.: *Поклон пред Първоучителите* (бр. 3/2016), *Празник, който дава смисъл на вярата, на любовта и на живота* (бр. 2/2015), *По стъпките на Солунските братя* 5/2014, *Микулчице – свято място за българите* (3/2014), „*Бъдете преблагословени, о вий, Методий и Кирил,...*“ (бр. 3/2014), *Празник на духа и на родното слово* (бр. 3/2014). С тях е свързана и носталгията, и култът и към останалите български будители, напр.: *Съвременни будители, благодаря Ви, че Ви има!* (бр. 5/2015).

Носталгията и паметта са взаимно обвързани, *носталгията* е поклон към паметта – родовата, националната, традиционната, дори езиковата памет. Интересен факт, който се наблюдава на страниците на „Роден глас“, са препратките към фрази и образи от българската литература и фолклор в заглавията на текстовете. Прави впечатление систематичното включване на цитати от класически български литературни произведения в самите заглавия на статиите – понякога като директен цитат, а понякога като перифраза. В заглавията срещаме следните *актуализатори на носталгията* като израз на езиковата памет, на принадлежността към общото езиково минало и наследство, напр.: *Българин да се наричам* (бр. 4/2008), *През очите на Дядо Йоцо* (бр. 5/2010), *Имало едно време* (бр. 2/2011), „*Да се завърнеш в бащината къща*“ (бр. 6/2011), „*Върви, народе възродени!*“ (бр. 1/2012). В заглавията наблюдаваме дори *романтична носталгия* по майчиния говор и архаизация на изказа – с архаична форма за бъдеще време: „*Левски за нас не ще остане само спомен*“ (бр. 1/2014), с архаичен словоред със задпоставено прилагателно: *Слова български по целия свят* (бр. 2/2015). Също така се среща с асоциативното интерпретиране на заглавия от различни области – книги, филми, песни, пословици и поговорки, сентенции, напр.: *Всички пътища водят до... България* (бр. 5/2012).

Настоящото изследване дава само бегла представа за проявата на *носталгията* в периодичния печат на българското малцинство в Чехия. В заключение можем да посочим, че и самото списание „Роден глас“ е доказателство за това, че *носталгията* може да бъде и много добър (дори главен) маркетингов продукт, *носталгията* е ценност, която изключително силно и дълбоко съхранява родовата, национална памет, а то понякога и не първопланово, но като червена нишка, подсъзнателно от началото до края на всеки брой.

СЪКРАЩЕНИЯ:

гр. – гръцки

бр. – брой

БИБЛИОГРАФИЯ

- Андрейчин, Л. и кол.** (2005) Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков и Цв. Тодоров. Български тълковен речник. (Четвърто издание, допълнено и преработено от Димитър Попов). София: Наука и изкуство. (Andreychin, L., L. Georgiev, St. Ilchev, N. Kostov, Iv. Lekov, St. Stoykov i Tsv. Todorov. Balgarski talkoven rechmik. Sofia: Nauka i izkustvo.)
- Будинова, М. (2010)** Носталгия и потребителско поведение – психологически аспекти. – В: Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Книга Психология. Т. 100, с. 231 – 256. (Budinova, M. Nostalgia and Consumer Behavior - Psychological Aspects. –

² Микулчице – град в южна Моравия, един от центровете на Велика Моравия, където се предполага, че дошли Св. св. Кирил и Методий и там са обучавали своите ученици.

- V: Godishnik na Sofiyskia universitet "Sv. Kliment Ohridski". Filosofski fakultet. Kniga Psihologia. T. 100, s. 231 – 256.)
- Зидарова, В. (2009)** Лексикални и граматични особености на заглавията в новата българска преса. – В: Българският език и литература в славянски и неславянски контекст. Сегед, с. 234 – 240. (*Zidarova, V. Lexical and Grammatical Peculiarities of the Titles in the new Bulgarian Press. – V: Balgarskiyat ezik i literatura v slavyanski i neslavyanski kontekst. Seged, s. 234 – 240.*)
- Ичева, Н. (2003)** Заглавието във вестника. София: УИ „Св. Климент Охридски“. (*Icheva, N. Zaglavieto vav vestnika. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski"*)
- Милев, А. и кол. (2000)** Милев, А., Б. Николов и Й. Братков. Речник на чуждите думи в българския език. София: Наука и изкуство. (*Milev, A., B. Nikolov i Ivo Bratanov. Rechnik na balgarskite dumi v balgarskia ezik. Sofia: Nauka i izkustvo.*)
- Стерн, Б. (1992)** *Stern, Barbara. Historical and Personal Nostalgia in Advertising Text: The Fin De Siecle Effect. // Journal of Advertising, 31 (December), p. 11 – 22.*
- Хавлена – Холак (1991)** *Havlena, William J., Holak, Susan L. „The Good Old Days“: Observations On Nostalgia and Its Role In Consumer Behavior. , Advances in Consumer Research, Vol. 18 Issue 1, p. 323 – 329.*
- Хирш, А. (1992)** *Hirsch, Alan R. Nostalgia: A neuropsychiatric understanding. // Advances in Consumer Research, Vol. 19, Issue 1, p. 390.*